

Սերգեյ Դովլատով

Կոմպրոմիսներ

Կոմպրոմիս տասներկուերորդ

(«Սովետական Էստոնիա»: Հոկտեմբեր: 1976 թ .)

«ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱԶԵՂ ԶԵՆՔ Է: Հունական դիցաբանության մեջ կա Լետա կոչվող մոռացության գետը, որի ջրերը տանում էին մարդկանց կրած երկրային տանջանքները: Լետայի ափին մարդը ստանում էր երջանկության խղճուկ, ժամանակավոր պատրանք: Նրա միամիտ բանականությունը՝ փորձառությունից ու հիշողություններից զուրկ, մարդուն խաղալիք էր դարձնում ճակատագրի ձեռքին: Ի սկզբանե, սակայն, Լետայի հոսանքին հակառակ հոսում է մարդկային հիշողության ջրառատ ու անսպառ գետը...

Տարտու քաղաքում բացվեց ֆաշիստական համակենտրոնացման ճամբարների նախկին բանտարկյալների 3-րդ հանրապետական հավաքը:

Նրանց դեմքերը միաժամանակ տոնական ու խիստ են: Յուրաքանչյուրի բաճկոնին փոքրիկ կրծքանշան կա՝ կարմիր եռանկյունի եւ աղավնու ուրվագիծ՝ թափված արյան ու խաղաղության անխախտ խորհրդանիշները: Նրանք խումբ-խումբ գրուցում են «Վանեմույնե» թատրոնի ընդարձակ նախասրահներում: Ողջույններ, ողջագուրումներ, հուզումնալի խոսքեր...

Պատմում է ինժեներ-կոնստրուկտոր Լազար Սլապակը .

Սկզբում ռազմագերիների ճամբարում էի: Հակաֆաշիստական պրոպագանդայի եւ փախուստների կազմակերպման համար փոխադրեցին Շտուդիոֆ...

Յուրայիններին ճանաչում էինք աչքերից . ձեռքի մեկ շարժումից, անոթսալի ժպիտից... Մարդն իրեն գոհ չի գգում, եթե կողքին ընկերներ ունի, եղբայրներ...

Հավաքը տեւեց երկու օր: Հիշողությունների, ճշմարիտ ընկերության, կրած տառապանքին հավատարմության երկու օր: Պատվիրակներն ու հյուրերը մեկնեցին՝ համալրելով մարդկային հիշողության թանկագին ու հավերժ արխիվը: Իսկ մենք նրանց հետեւելով կրկնում ենք խիստ ու հանդիսավոր՝ որպես նախագգուշացում, որպես խաղաղության երդում ու պատվիրան . «Ոչ ոք չի մոռացվել, ոչինչ չի մոռացվել»:

Տարտու հասանք վաղ առավոտյան: Ժբանկովը ամբողջ ճանապարհին վերանորոգում էր լուսանկարչական ապարատը: Չունեցած գործիքները փոխարինեց գրասենյակային ամրակներով, մեկուսիչ ժապավենով, կտրված հայելու բեկորով...

Սկզբում ուզում էին ուղարկել Սալկիելին, սակայն Ժբանկովը ընդվզեց .

Ես, ի միջիայլոց, ռազմաճակատային եմ, խիղճ ունեցեք: Խմբագիր Տուրոնոկը փորձեց պնդել .

Այնտեղ բանտարկյալներն են հավաքվում, ոչ թե ռազմաճակատայինները:

Կարո՞ղ է ես բանտարկյալ չեմ, ձայնը բարձրացրեց Ժբանկովը:

Սթափարանը չենք հաշվում, թունոտ քնծիծաղեց խմբագիրը:

Ժբանկովը չնահանջեց: Ռեգերվում նա միշտ ուներ մի գործուն միջոց: Երբ Միշային բացահայտորեն նեղում էին, նա ակնարկում էր, թե կսկսի խմել: Ուղղակիորեն չէր ասում: Հարցնում էր միայն .

Իսկ փոխօգնության դրամարկդը դեռ բա՞ց է:

Դա նշանակում էր, որ Միշան որոշել է փող ճարել: Իսկ եթե չստացվի՝ վաճառել ու խմել արտասահմանյան խոշորացուցիչը:

Նրան, որպես կանոն, գիշում էին: Այդուհանդերձ նա հաճախ էր խմում: Իսկ խմելու մասին միտքն արդեն դրա նախանշանն էր...

Հենրիխ Ֆրանցեիշ, միջամտեցի ես, Ժբանկովի հետ գործուղման եղել ենք:

Մեր միջեւ ստեղծագործական լիակատար փոխըմբռնում կա:

Դա էլ ինձ վախեցնում է, ասաց Տուրոնկը: Դե լավ, գնացեք:

Իմ կարծիքով, խմբագիրը պարզապես հիշեց, որ միջոցառումը պատասխանատու էր: Իսկ Ժբանկովը հիանալի լուսանկարիչ էր:

Կայարանից թատրոն ոտքով գնացինք: Տարտուն բարեհամբույր, հաճելի քաղաք է: Անցորդներից շատերը ուսանողական կանաչ գլխարկներով էին: Թափանցիկ անձրեւ էր մաղում:

Ժապավեն պիտի առնեն, ասաց Ժբանկովը:

Մտանք գրենական պիտույքների մի փոքրիկ խանութ: Վաճառողը էլեկտրական սալիկի վրա սուրճ էր պատրաստում: Նրա գուտ էստոնական, գործված ժիլետի մետաղե կոճակները փայլում էին:

Միկրատ-չորս կա՞, հարցրեց Ժբանկովը: Վաճառողը պատասխանեց գլխի բացասական շարժումով: Ես հետաքրքրվեցի .

Իսկ որտե՞ղ է մոտակա խանութը, ուր կա այդ միկրատ-չորսը:

Հելսինկիում, միանգամայն լուրջ պատասխանեց վաճառողը:

Ոչինչ, ասաց Ժբանկովը, «ԷԴԱՋԻ»-ի տղերքը այնտեղ են լինելու...

Անձրեւը սաստկանում էր: Շտապեցինք թատրոն: Մուտքի դիմաց մարդիկ էին խմբված՝ անձրեւանոցներով եւ ցելոֆանե գլխածածկերով:

Էս ինչի՞ են վայրենիների պես բոլորը անձրեւանոցներով, զարմացած ասաց խորը ջրափոսում կանգնած Ժբանկովը:

Մի գոռա, ասում եմ:

«Վանենույն» թատրոնը համեմատաբար վերջերս է կառուցվել: Մարմարե աստիճաններ, ընդարձակ նախասրահներ, խուլ արձագանք: Մուտքի վրա՝ կապույտ ցուցապաստառ (Էստոնիայում սիրում են կապույտ ցուցապաստառներ) .

«Փա՛ռք ֆաշիստական համակենտրոնացման ճամբարների նախկին բանտարկյալներին»:

Գտանք ադմինիստրատորին, ներկայացանք:

Ծրագիրն այսպիսին է, ասաց: Սկզբում՝ հուզիչ հանդիպումներ: Հին ընկերների հանդիպումներ: Հետո՝ հանդիսավոր ժողով: Եվ վերջապես՝ բանկետ: Դուք, ի դեպ, նույնպես հրավիրված եք:

Բնականաբար, ասաց Ժբանկովը: Նախասրահում ճեմում էին շքանշաններով ու մեդալներով մարդիկ: Հիմնականում՝ ոչ մեծ խմբերով: Ծխում ու կիսաձայն գրուցում էին:

Հուզականությունը, կարծես, բացակայում է, ասաց Ժբանկովը:

Ադմինիստրատորը պարզաբանեց .

Բանտարկյալները հավաքվում են ամեն տարի: Քսան տարի անընդմեջ: Հուզական մասը շուտով կվերջանա: Հանդիսավոր ժողովը կտեի մոտ մեկ ժամ: Նույնիսկ ավելի քիչ: Հետո՝ բանկետ...

Դրանից բխող բոլոր հետեւանքներով, անսպասելիորեն հռիռաց Ժբանկովը:

Ադմինիստրատորը այլայլվեց:

Կներեք, ասում եմ, ես պետք է մարդկանց հետ գրուցեմ: Որոշ գրառումներ անեմ:

Նա մոտ կանչեց բարձրահասակ, ամրակազմ մի տղամարդու .

Ծանոթացեք: Լազար Բորիսովիչ Սլապակ, ինժեներ–կոնստրուկտոր:
Շտուդիոֆի նախկին բանտարկյալ:

Ես էլ ներկայացա:

Ինձ Շտուդիոֆ էին տեղափոխել հակաֆաշիստական գործունեության ու
փախուստների կազմակերպման համար: Իսկ մինչ այդ Լեհաստանում էի...

Սլապակը խոսում էր վարժ ու վստահ: Երեսուն էր, որ լրագրողների հետ շփվելու
փորձ ունի: Ձեզ, հավանաբար, հետաքրքրում են ուշագրավ փաստե՞րը,
հարցրեց:

Գլխով արեցի:

Նստե՛նք:

Նստեցինք բազմոցին: Մեզ միացան եւս երկու հոգի: Համեմատաբար
երիտասարդ մեկը՝ զինվորական բաճկոնով եւ թելը կտրած մի մռայլ ծերունի:
Ադմինիստրատորը ներկայացրեց նրանց՝ Վալտոն եւ Գուրչենկո:

Երբ բոլորը լռեցին, Սլապակը շարունակեց .

Փախուստներ կազմակերպելու համար միջոցներ էին հարկավոր: Սկսեցինք
մտածել, թե որտեղից ճարենք: Եվ, պատկերացրեք, ելքը գտանք: Ես շախմատ
վատ չեմ խաղում: Իսկ ճամբարի պետը շախմատի սիրահար էր: Որոշեցինք
մրցաշար անցկացնել: Մրցանակը՝ ութսուն մարկ: Ես հաղթեցի տասը
պարտիայից յոթը: Ճամբարի պետը ասաց . «Դո՛ւններ-վետտեր» եւ փողը տվեց...

Հետաքրքիր է, ասաց թեւատ ծերունին, շատ հետաքրքիր է . . .

Նոթատետրումս գրեցի նրա ազգանունը՝ Գուրչենկո:

Մինչ այդ ծերունին լուռ էր:

Ի՞նչ է պատահել, ընկեր, ասաց Սլապակը:

Ասում եմ՝ վատ չէիք ապրում...

Այսի՞նքն, լարված ժպիտով հարցրեց ինժեներ-կոնստրուկտորը:

Մորդովիան քեզ չէր խանգարի մի երեք տարով, շարունակեց ծերունին:

Զգացվում էր, որ խմել է:

Որտե՞ղ եք նստել, ընկեր, միջամտեց ադմինիստրատորը: Դախաո՞ւ, Օվսենցի՞ն:

Մորդովիայում եմ նստել, պատասխանեց Գուրչենկոն, Ղազախստանում...

Քսան տարի ձգել եմ որպես նախկին ռազմագերի...

Կարծում եք, ե՞ս չեմ նստել, բարկացավ ինժեներ-կոնստրուկտորը:

Երիկամներիցս բան չի մնացել: Իոսսերի մասին լսե՞լ եք: Վեսլյանա՞: Ռոպչա՞:

Լսեք ենք, խոսակցության մեջ մտավ գինվորական բաճկոնով երիտասարդը:

Ռոպչայի առաքաբանտում մենինգիտ ստացա... Լակոտ էի, երբ գերի ընկա:

Ճամբար ուղարկեցին: Թեեւ գորակոչի ենթակա չէի: Պրոպագանդայով էլ չէի
գբաղվում: Շատ անարդար էր: Համակենտրոնացման ճամբարում շատ վատ էր:
Ֆաշիստները սովամահ էին անում մեզ: Հետո ճամբարում կին չկար...

Բա Ռոպչա ո՞նց ընկար, չարախնդությանբ հարցրեց թեւատը:

Շատ հասարակ: Մեզ ֆրանսիացիները ազատեցին: Հայտնվեցի Փարիզում:

Վազեցի սովետական դեսպանատուն: Մոտ ութ հարյուր հոգի հավաքվեցինք:

Գնացք նստեցրին: Ու տարան դեպի Արեւելք... Տարան, տարան... Մոսկվան
անցանք: Ուրալն անցանք...

Ժպտացեք, տղերք, խնդրեց Ժբանկովը: Ուշադրություն: Նկարում եմ:

Ժապավեն, ախր, ասում եմ, չունես:

Դա չէ կարելորդ, ասաց Ժբանկովը, իրավիճակը լիցքաթափել է պետք:

Ադմինիստրատորը նույնպես անհանգստացավ: Տեղից ելավ ու ափերն իրար զարկեց .

Ընկեր բանտարկյալներ, դահլիճ անցեք, խնդրեմ... Հանդիսավոր մասը հագիվ քսան րոպե տեւեց: Ամենաերկարը հենց ադմինիստրատորը խոսեց: Վերջացրեց այսպես .

Մենք ընդմիշտ կմնանք որպես ֆաշիզմի գերիներ: Չէ՞ որ մեր ապրածը երբեք չենք կարող մոռանալ...

Նա է՞լ է ռազմագերի եղել, հարցրի թեւատ Գուրչենկոյին:

Այդ տխմարը թատրոնից է, պատասխանեց ծերունին, կուսկումի հանձնարարությունն է կատարում: Չորրորդ տարին է ելույթներ է ունենում... Մորդովիան նրան չէր խանգարի՝ մի երեք տարով... Ծառ կտրելու...

Այդ պահին բացվեցին բանկետի սրահի դռները: Նստեցինք լուսամուտի մոտ: Ժբանկովը լցրեց օղին:

Եկեք առանց կենացների, առաջարկեց Սլապակը, լավ լինենք:

Խմեցինք լոռոթյան մեջ: Ժբանկովը անմիջապես նորից լցրեց: Վալտոնը փորձում էր ավարտել իր պատմությունը:

Կրտսեր նավաստի էի առեւտրական նավատորմում: Գերմանացիք սխալվել էին: Ինձ չպետք է բանտարկեին: Ես ռազմական նավատորմից չէի: Ես առեւտրական նավաստի էի: Բռնեցին ու բանտարկեցին: Ըստ էության, անմեղ տեղը...

Տպավորությունն այնպիսին էր, թե Վալտոնն արդարանում է: Ավելին՝ փորձում է ապացուցել իր լոյալությունը գերմանացիների հանդեպ:

Չուխոնցիք բոլորն այդպես են, ասաց Ժբանկովը: Ադուլֆը նրանց լավագույն բարեկամն է, իսկ ռուսներին արհամարհում են:

Մեզ ինչի՞ պիտի սիրեն, ասաց Գուրչենկոն: Որ իրենց Էստոնիան բարդակի՞ ենք վերածել:

Բարդակը դեռ ոչինչ, ասաց Ժբանկովը: Արադն են թանկացնում:

Նրա դեմքն արդեն փայլում էր: Շիշը ձեռքից բաց չէր թողնում:

Տապակած միս դնե՞մ ձեզ, ինձ դիմեց Սլապակը: Ժբանկովը զգուշությամբ դիպավ նրա արմունկին .

Վաղուց էի ուզում հարցնել... Ինչպես ասում են, անհամեստ մի հարց... Դուք, հազար ներողություն, ազգությամբ ո՞վ եք:

Սլապակը նկատելիորեն զգոնացավ: Հետո հատու ու վստահ պատասխանեց: Խոսեց թաքցնելու ոչինչ չունեցող մատ դու տոնով .

Ես ազգությամբ հրեա եմ: Իսկ դուք, հազար ներողության ազգությամբ ո՞վ եք:

Ես ազգությամբ ռուս... հրեաներից եմ, խաղաղարար ձեռակերպում գտավ Ժբանկովը:

Այստեղ Սլապակին դիմեց թեւատ Գուրչենկոն:

Ոչինչ, ինչ կա որ, ասաց նա, թող որ հրեա ես, սարսափելի ոչինչ չկա: Ես չորս տարի Ղազախստանում եմ ապրել: Ղազախները հազար անգամ հրեաներից վատն են...

Էլի խմեցինք: Ժբանկովը աշխույժ գրույց էր վարում Գուրչենկոյի հետ: Նրա խոսքը ավելի ու ավելի արտահայտիչ էր դառնում:

Սրահն աստիճանաբար լցվեց բնորոշ աղմուկով: Ջնգում էին բաժակներն ու դանակ-պատառաքաղները: Միացրին ռադիոընդունիչը: Հնչեցին հզոր ակորդներ .

... Պատերազմ է ժողովրդական, Սրբազան պատերազմ...

Հեյ, ո՞վ է մոտ կանգնած: Դրա ձայնը կտրեք, ասաց Ժբանկովը:

Թող մնա, ասում եմ, քո հայիդյանքը գոնե չի լսվի:

Ճշմարտությունը միշտ պիտի լսվի, անսպասելիորեն գոռաց Գուրչենկոն...

Ժբանկովը ելավ ու քայլեց դեպի ռադիոընդունիչը: Նկատեցի, որ դահլիճ են մտել պիոներներ: Նրանք շփոթված շրջանցում էին սեղանները: Երեւի անձրեւի պատճառով էին ուշացել: Բերել էին հսկայական ծաղկեփունջ:

Միշտ հայտնվեց նրանց դիմաց: Նրա տեսքը տպավորիչ էր: Աչքերը փայլում էին ոգեւորությունից: Փողկապը ուսին էր:

Համակենտրոնացման ճամբարների նախկին գերիների մեջ Ժբանկովն աչքի էր ընկնում դեմքի տանջահարությամբ ու ողբերգականությամբ:

Պիոներները կանգ առան: Շփոթված Ժբանկովը՝ նույնպես: Կարմիր փողկապով նիհարակազմ տղան բարձրացրեց ձեռքը: Ինչ-որ մեկը անջատեց ռադիոընդունիչը:

Տիրած լռության մեջ լսվեց մանկական դողդոջուն ձայնը .

Հավերժ փա՛ռք հերոսներին: Հետո երեք անգամ .

Փա՛ռք, փա՛ռք, փա՛ռք:

Վախեցած Ժբանկովը կրծքին սեղմեց ծաղկեփունջը:

Քիչ անց բացականչեց .

Ուռա՛:

Աներեւակայելի աղմուկ էր: Մեկը արկղերից հանում էր ռեկվիզիտը: Մյուսն արդեն լեզգիներ էր պարում՝ ստվարաթղթե յաթաղանն ատամներով բռնած...

Տեղական թերթի տղաները լուսանկարում էին Ժբանկովին:

Նրա կարմրատակած դեմքը շրջապատված էր ծաղիկներով: Վերադարձավ:
Ծաղկեփունջը տեղավորեց լուսամուտի գոգին:

Գուրչենկոն բարձրացրեց գլուխը: Քիչ անց այն կրկին կարտոֆիլի ափսեի վրա
էր:

Աթոռը պահեցի, որ Ժբանկովը նստի:

Շքեղ ծաղկեփունջ է, ասում եմ:

Սա ծաղկեփունջ չէ, մոայլ ասաց Ժբանկովը: Ծաղկեպսակ է...

Այս ողբերգական բառի վրա էլ հրաժեշտ եմ տալիս ժողովրդաստիկային:
Բավական է:

Եղբայրս, որ երկու դատվածություն ունի (մեկը՝ չկանխամտածված սպանության
համար), հաճախ ասում է .

Որեւէ օգտակար գործով զբաղվիր: